

MILAN PŘADKA

K OTÁZCE PODÍLU NEFORMÁLNÍCH SKUPIN NA VÝCHOVNÉ PRÁCI VYSOKOŠKOLSKÝCH KOLEJÍ

Zkoumání celkové výchovné vzdělávací problematiky vysokoškolské koleje má několikový význam. Pro vysokoškolského učitele je to terén, který tvoří zázemí studijních i společensky širších úspěchů nebo neúspěchů studenta. Pro studenta je to v době studia nejvlastnější prostředí jeho života, které významně přispívá k pocitu celkového uspokojení nebo neuspokojení. Není možné zanedbat ani dlouhodobě známou skutečnost, že o život studentů v kolejích mají zájem i jejich rodiče a konečně je zde celospolečenský zájem o výchovné působení v kolejích, který institucionálně projevuje v prvé řadě vysoká škola a příslušné orgány resortu ministerstva školství.

Význam této problematiky vzrůstá, uvědomíme-li si, kolik vysokoškolských studentů ročně bydlí v našich kolejích a uvážíme-li celospolečenský problém, že všichni jsme vedeni v současnosti snahou o co nejvyšší zefektivnění našeho pracovního úsilí, o dosažení co nejlepších výsledků ve všech našich činnostech. Vysokoškolské koleje, jak připomenul v roce 1975 prof. P. Jagoš, jsou místem, kde ještě existují rezervy výchovné i vzdělávací práce.

Tomuto významu vysokoškolských kolejí neodpovídá zcela teoretický zájem o danou problematiku, zvláště zájem pedagogický, což se projevuje také v poměrně malém počtu publikací věnovaných tématu vysokoškolské koleje. Monografické práce o výchovné problematice vysokoškolských kolejí v současné situaci socialistických států vlastně neexistují, články se objevují sporadicky a řeší dílčí problémy. Existují rozdíly v intenzitě odborného zájmu o vysokoškolskou kolej mezi jednotlivými socialistickými státy, jsou rozdíly v zájmu o tuto problematiku podle vědních oborů a konečně projevují se výkyvy v pozornosti věnované kolejím také podle časových období. Neklademe si však za úkol, alespoň ne v této studii, hodnotit literaturu k tomuto tématu. Předkládáme náčrt možného přístupu k problematice vysokoškolské koleje z hledisek pedagogiky a teorie komunistické výchovy.

Již pokus o toto nenáročné určení rozsahu však vyvolává potřebu zařadit problematiku vysokoškolské koleje mezi pedagogické disciplíny a současně ukazuje, že komplexní přístup k dané oblasti vyžaduje využití mnoha disciplín, nejen pedagogických.

Je zřejmé, že vysokoškolská kolej má svou vlastní historii jak v našem socialistickém státě, tak v období před jeho vznikem. Studium funkce vysokoškolské koleje během historického vývoje vysokých škol i poznání vývoje její institucionální a organizační stránky může přinést řadu zajímavých informací také současnému vysokoškolskému učiteli i studentovi.

Zdá se také samozřejmé, že zpracování problematiky vysokoškolské koleje by se mělo stát organickou součástí rodící se vysokoškolské pedagogiky.

Za nezbytné je třeba pokládat také zařazení tohoto problému do systému socialistické pedagogiky jako vědy, neboť v něm se vedle problematiky výchovných cíl vyskytují problémy všech složek komunistické výchovy i problémy didaktické a máme na tomto poli nepochybně co činit také s otázkami metod a forem pedagogické práce.

V neposlední řadě pak je možno pohlížet na kolej jako na specifickou instituci vysoké školy a jako na zvláštní prostředí, což ji zařazuje do sféry zájmu současně sociální pedagogiky.

Jak bude dále rozvedeno, nelze pominout ani osobnost studenta a kolektivu studentů, stejně jako nelze zanedbat osobnost vysokoškolského učitele, který je angažován ve výchovné práci ve vysokoškolské koleji.

A konečně spolu se zájmem architektů, ale i sociologů, je užitečné se zabývat také materiálními charakteristikami života v kolejích, problematikou trávení volného času a řadou dalších činitelů.

V dané situaci se nám jeví jako užitečné začít s pokusem o popis některých typických znaků vysokoškolské koleje a tak ji nepřímou definovat z hlediska pedagogických potřeb.

Současná socialistická vysoká škola v našem státě je školskou institucí nejvyššího stupně. Určitý počet let působí na studenty ve výchovně vzdělávacím procesu. Výchovná a vzdělávací práce se řídí učebními a výchovnými plány, při jejichž postupném uskutečňování se dosahuje stanovených výchovně vzdělávacích cílů a utváří se profil absolventa dané vysoké školy nebo fakulty. Součástí těchto cílů jsou v podstatě všechny složky komunistické výchovy spolu s odbornou profesionální náplní studia. Mezi výchovou a odborným vzděláním existuje úzký vztah vzájemného ovlivňování, který je předmětem diskusí a průběžného zdokonalování na všech vysokých školách.

Vedle této cílevědomé a plánovité činnosti počítá však vždy vysoká škola a každý její učitel, podobně jako je tomu v celém našem školském systému, s tím, že její výchovné úsilí se střetává s dalšími vlivy, které působí na studenta z oblasti vně vysoké školy a že tyto vlivy buď posilují nebo oslabují směřování ke stanovenému výchovnému cíli nebo soustavě cílů.

Takovéto vlivy vznikají v určitých prostředích a za jedno z těchto prostředí lze pokládat i vysokoškolskou kolej. Pokládáme-li však vysokoškolskou kolej za prostředí, které plánovitě výchovně působí, bude i ona (a studenti v ní ubytovaní) vystavena analogickým vlivům působení prostředí vně koleje. Podle samotné úrovně výchovně vzdělávací práce vysoké školy ve velmi konkrétních podmínkách a v dané době se kolej stává či nestává prostředím, které posiluje výchovné vlivy školy. V koleji pak, díky jejím specifickým znakům, probíhá řízená výchovná činnost (intencionální

výchova) i spontánní prosazování určitých hodnot, postojů, nálad a jejich projevů v chování studentů, které se mohou časem fixovat (funkcionální výchovné působení).

Tento závažný pedagogický fakt se ovšem nevyskytuje pouze ve vztahu vysoké školy a koleje, ale je znám v příslušných úrovních i na nižších typech škol. Lze tvrdit, že je jedním ze závažných problémů celé naší stávající výchovné práce.

Není možné v této souvislosti nevzpomenout situace na vysokých školách zvláště ve druhé polovině šedesátých let, kdy v tehdejší atmosféře nebylo zdaleka mezi vysokoškolskými učiteli jednoznačně rozhodnuto jak a dokonce ani zda má vysokoškolská kolej být součástí výchovného systému vysokých škol.

Pro vysokou školu je významné:

1. Vědět jaká je míra intencionálních a funkcionálních vlivů při výchově studentů na fakultě, a jakou roli při tom sehrává kolej.

2. Jaká je míra intencionálních a funkcionálních vlivů při výchově studentů v koleji a které faktory jsou při funkcionálních vlivech nejvýznamnější.

Obě otázky, nebo oba okruhy problémů, mají svá řešení v rovině praktické, výkonné i v rovině teoretické. Zvláště první otázka je zřetelně zodpovídaná samotnou realizací: po roce 1970 obnovily vysoké školy plánovitou výchovnou péči o vysokoškolské koleje, využívajíce zároveň dobrých tradic předchozí praxe. Vysoká škola (či fakulta), plní-li tuto svou péči o kolej, nepohlíží na kolejní život pouze jako na oblast zájmu o to zda vůbec a jak kolej pomáhá či nepomáhá při plnění hlavních výchovných úkolů školy a fakult, ale ovlivňuje jej tak, aby rozhodně přispíval k jejich plnění.

Ani v takové situaci však neztrácí otázka svůj smysl, neboť každý příslušný akademický funkcionář školy a každý vysokoškolský učitel by měl vědět jaký je efekt této péče o kolej a na základě těchto informací by měl provádět úpravy a opravy výchovné činnosti. Je zřejmé, že při požadavku solidnosti takové informace nebudeme stát před problémem jednoduchým. A stejně je zřejmé, že bychom měli mít k dispozici alespoň hypotetický, ale dále ověřovaný model situace v koleji, který by měla poskytnout pedagogika, nikoli bez spolupráce s dalšími vědními disciplínami.

Stejně nesnadná může být odpověď na druhou otázku, totiž jaká je míra vlivů záměrného a nezáměrného utváření osobnosti vysokoškoláka v kolejích a jaké jsou mechanismy uplatňování těchto vlivů.

Na řadu problémů z této oblasti může odpovědět popis koleje a jejich vnitřních struktur, jakožto specifického prostředí výchovného působení.

* * *

Studenti ubytovaní v kolejích tvoří skupinu, která je v některých ohledech homogenní.

Jako první znak této homogenity můžeme uvést přibližně stejný věk, jehož spodní hranice se dosud pohybovala okolo 18–19 let a horní v rozmezí 22–24 let. Otázku přibližné stejnověkosti lze s výhodou studovat

z hlediska vývojové psychologie. Z hlediska zařazení studentů do ročníků je však kolej významně vnitřně rozčleněná.

Dále existuje homogenita sociálního zařazení v tom smyslu, že všichni ubytovaní jsou studenti vysoké školy.

V našem státě existuje také homogenita kolejních celků podle pohlaví. Koleje (v některých případech jejich součástí) jsou děleny na mužské a ženské (dívčí a chlapecké).

Jistá homogenita je dána také odborným zaměřením studia (pokud jsou v koleji ubytováni studenti jedné fakulty) a celkovým výchovným režimem fakulty. Poněkud složitější je situace, kdy v jednom objektu jsou ubytováni studenti dvou nebo více fakult.

Konečně je zde ještě jeden společný rys, totiž, že všichni ubytovaní v koleji mají bydliště mimo vysokoškolské město. Tento společný znak však nedovoluje vyslovit zcela jednoznačnou charakteristiku prostředí (město – venkov), z něhož studenti přišli, protože v koleji může bydlet student z venkovského okolí vysokoškolského města stejně jako ze vzdáleného velkoměsta. Situace se ovšem liší podle místa, v němž je škola umístěna i podle typu školy. Jsou však fakulty, jejichž studenti přicházejí víceméně pravidelně z blízkých okolních oblastí. I u jiných škol by bylo možno vysledovat určité pravidelnosti v tomto ohledu.

Jistý je znak, že podle našich kritérií, které uplatňujeme při přijímání do kolejí, mají studenti rodinu v určité minimální vzdálenosti od koleje. Avšak i z tohoto hlediska se dělí studenti na ty, kteří často, nebo pravidelně odjíždějí domů a na ty, kteří domů jezdí málo.

Při hlubší analýze všech uvedených znaků by bylo možno ukázat, že studenti bydlící v kolejích tvoří do značné míry homogenní skupinu. Že však ale uvnitř skupin vytvořených podle těchto znaků jsou významné diference. Poznání toho, co je pro studenty v kolejích společné a současně jaká je jejich vnitřní diferenciací, by mohlo vést ke zlepšení výchovné práce mezi nimi.

* * *

Práce s celkem určité koleje a pak se všemi kolejemi určité fakulty nebo školy by měla být dále ovlivněna zjištěním, zda celá kolej tvoří jednolité kolektiv, či zda a jak je vnitřně rozvrstvena, zda převládají formální nebo neformální struktury, jaké jsou výhody nebo nevýhody takového rozvrstvení a celkově, co může svou řídicí činností škola učinit pro optimální utváření požadovaných struktur. Nelze rozhodně zanedbat dynamiku utváření a změn těchto struktur během školního roku a během celých běhů studia. A nelze také nevízt v úvahu, že výchovné úsilí školy vůči koleji se neuskutečňuje pouze vlastní výchovnou prací pedagogů, ale i samotnou organizací ubytování. Nebo, řečeno možná méně kategoricky, že organizace ubytování, její sociologický, sociálně psychologický a sociálně pedagogický aspekt, je významným předpokladem, podmínkou konkrétní výchovné práce i jejich výsledků.

Je vlastně potěšitelným zjištěním, že tento problém vysokoškolské pedagogiky se nevyskytuje pouze v oblasti kolejí, ale je stejně dobře znám i při utváření studijních skupin a z práce skupinových učitelů. Zůstane

zřejmě charakteristickým rysem vysoké školy, že musí (až na výjimky některých fakult) pracovat s velkými počty studentů při relativně malém počtu učitelů. Ze současnosti víme, že vysokoškolští učitelé i fakulty získaly a vyměnily mezi sebou řadu zkušeností z této oblasti.

* * *

Východiskem následujících úvah bude pohled na vysokoškolskou kolej jako na místo, kde student žije svůj soukromý život ve spojení ovšem s problémy, jimiž žije kolej, fakulta, jeho vysoká škola.

Všichni, kteří jako studenti v kolejích bydleli, tuto dimenzi kolejního života dobře znají. Není to samozřejmě dimenze jediná, je to pouze jedna z dimenzí, již chceme učinit východiskem. U absolventů vysokých škol zůstávají zpravidla vzpomínky na kolej a život v ní jako na období, v němž byla uzavírána nová přátelství a některá na celý život, jako na období vzájemného pochopení a přátelské pomoci ve svízelných životních situacích, jako na dobu, kdy nekonečné hodiny byly prodiskutovány s přáteli v kolejním pokoji o nejrůznějších tématech, k nimž se třeba již málokdy pozdější absolvent dostal v praktickém životě. A přece jejich poznání nebo relativní řešení ve studentských létech mu poskytlo určité návody. Nikoli bez významu je také skutečnost, že v tomto období se navazují známosti, které vedou u mnoha studentů a studentek ke vzniku manželství ještě za studia nebo brzy po jeho ukončení. Odedávna k tomuto období patří i řada kousků, které ne vždy jsou v absolutním souhlase s obecnými požadavky na chování.

V tomto ohledu je život v kolejích srovnatelný se životem v jiných zařízeních internátního typu, kde žijí mladí lidé přibližně stejného věku. Kulturní a intelektuální atmosféra tohoto prostředí je významně spoluurčována charakterem a úrovní vysoké školy.

Přitom si ovšem uvědomujeme, že tyto nesporné klady kolejního života nedovedou bohužel prožít a využít všichni studenti stejně.

Zároveň je třeba přiznat, že obvykle známe tuto dimenzi spíše ze života a vzpomínek mužské studentské mládeže. I když ji můžeme z analogie předpokládat stejně v kolejích dívčích, chybí nám dosud zasvěcenější pohledy do života právě těchto kolejí. To lze pokládat za nedostatek i proto, že podíl studentek se v kolejích v období socialistické vysoké školy oproti minulosti silně zvýšil. Víme pouze z empirie makropohledu při srovnávání chlapeckých a dívčích kolejí, že v zájmové oblasti i v celkovém obrazu života existují mezi oběma pohlavími rozdíly.

Srovnáme-li tento intimní rozměr života v koleji s výchovnou prací, kterou v koleji provádí škola, máme před sebou (v jistém smyslu) funkcionální (náhodné, nezáměrné) a intencionální (cílevědomé, záměrné a plánovitě) utváření osobnosti. Tyto dvě roviny mohou, ale zdaleka nemusí být ve vzájemném rozporu. Takto popisovaná skutečnost potřebuje v každém lidském společenství, tedy také ve vysokoškolské koleji, ke své realizaci určité struktury, které jsou popsitelné pomocí vzájemných vztahů mezi členy skupin určitého typu. Sociologie nabízí v tomto případě označení neformálních a formálních skupin.

Zatímco formální skupiny a struktury jsou organizovány s jasným cílem

a (v našem případě) výchovným záměrem, neformální skupiny netvoří zpravidla v rámci dané velké skupiny ucelenou strukturu a nemají výslovně stanovené cíle své činnosti. Tím však není řečeno, že nemají určité zákonitosti při svém vzniku, při utváření své vnitřní mikrostruktury i v zaměření své činnosti.

Domníváme se, že není bez užitku i pro pedagogickou praxi pokusit se o charakteristiku takových skupin existujících ve vysokoškolské koleji.

V podstatě souhlasně se Stanislavem Kowalskim¹ přijímáme názor, že skupiny dětí a mládeže (včetně mládeže vysokoškolské) se vytvářejí k uspokojení společenských potřeb jejich členů. Vedle obecnější potřeby sdružování a navazování přátelství to mohou být potřeby, které se projevují v zájmech nejrůznějšího druhu jako jsou: zájmy zábavní, sportovní, estetické či intelektuální, ale také zájmy zřetelně celospolečenského charakteru, ideologické a politické.

Motivačním činitelem je u mládeže takřka vždy hledání a získávání nových poznatků a zkušeností. Zkušenosti jsou získávány jednak od jednotlivých v určitém ohledu zkušenějších členů skupiny, jednak v samotném životě skupiny, její společné zkušenosti a ve vztazích mezi jejími členy. Tím plní tyto skupiny vždy funkci činitele, který provádí postupné společenské zařazování mladých lidí a v jistém slova smyslu také funkci činitele společenské praxe.

Mezi skupinami dětí a mládeže a skupinami dospělých existuje určitý vztah, který Kowalski stručně charakterizuje z hlediska sociologie výchovy takto: „Generace dospělých se svými skupinami a organizacemi, jimiž je reprezentována, se zajímá vždy o skupiny mladého pokolení z hlediska výchovného; snaží se rozvinout nad nimi výchovnou kontrolu a péči. Mládež na druhé straně, plně si vědoma tohoto postoje dospělých, se spojuje do skupin a snaží se podle typu skupiny takové kontrole unikat, nebo při zachování samostatnosti své skupiny, využívat péče a pomoci dospělých.“² Daný vztah (přesto že i z našeho hlediska je základní tendence dospělých výchovně působit) nevystihuje však podle našeho názoru celou složitost situace.

Neformální vrstevnické skupiny nutně vznikají ne pouze ze snahy vyhnout se výchovné péči a doзору, ale proto, což autor obecně také naznačuje, že nejsou v prostředí dospělých uspokojeny všechny jejich sociální a sociálně psychologické potřeby.

Toto neuspokojení může vznikat z různých příčin. Jednou z nich může být i tak prostá skutečnost, že dospělí mají pro mladé nedostatek času. Po celé věky je ale také známo, že děti a mládež stejného věku se ráda schází ve svých skupinách bez ohledu na časové dispozice svých rodičů. A spíše bychom pokládali za podivné, kdyby tomu bylo jinak. Musíme tedy předpokládat, že příčina bude ve vztahu mezi pokoleními; že dospělí, prezentující mládeži postoje, vztahy či mravní vzory, které se až dosud vždy společensky osvědčovaly, vyvolávají i současně jejich specifické formy i náplně aktivit a vztahy ve vrstevnických skupinách.

Protože společnost například je vnitřně organizována a hierarchizována

¹ S. K o w a l s k i, *Sociologia wychowania w zarysie*, PWN, Warszawa 1974, s. 149 ad.

² Tamtéž, str. 151.

(neboť organizace je vždy definovatelná souborem vztahů, mezi nimiž vedle rovnoprávnosti je stejně významná nadřizenost a podřizenost), přenášejí dospělí na mladé učení se společenské hierarchizaci. To je samozřejmě neobyčejně užitečné. Ale současně to může znamenat, že mladší se vůči staršímu ve své lidské a obecně společenské rovině nemůže dopracovat rovnoprávného vztahu. Starší generace se zaštiťuje autoritou věku, v níž je obsažena předpokládaná životní zkušenost, s tím související funkce a role, jimiž člověk v životě prošel i autorita větších vědomostí. Ve všech morálních kodexech světa vždy také byla fixována úcta ke starším jako jeden ze základních mravních principů. K tomu všemu se druží podstatný fakt ekonomické závislosti mladých na dospělých. V současné společnosti se dokonce období této závislosti, oproti minulým generacím mladých, prodlužuje. To zvláště platí o vysokoškolských studentech.

Problém vzájemného vztahu mezi dospělými a mládeží lze samozřejmě ještě dále rozšiřovat: předchází životní zkušenost determinuje u dospělých rozhodnutí o řešení libovolné životní situace, kterou mladý člověk řeší buď bez předem ověřeného modelu a tím také mnohdy bez vyčerpávajícího respektování společenských souvislostí, nebo podle modelu zvoleného neadekvátně. Takovéto modely nebo modelové situace odpozorovávají mladí z prostředí dospělých a vnášejí mnohdy do prostředí svého. Výskyt způsobů řešení určitých situací je ovlivněn hodnotovou a mravní atmosférou a celkovým režimem daného prostředí. K nedorozuměním dochází tehdy, když dospělý subsumuje pod takováto řešení mladých nepřislušné motivace. Sumárně řečeno, dospělý vidí řadu situací díky své zkušenosti jinak: je to v jistém smyslu životní rutinér, který v dobrém případě nezanedbává souvislosti a pamatuje i na sekundární důsledky řešení.

Odtud lze pak odvíjet jeden z momentů, který mladí vyjadřují slovy „lépe si mezi sebou rozumíme“. To lze chápat v tom smyslu, že interpretace světa a života je prováděna individuem na základě vědomostí a předchozí životní zkušenosti. A životní zkušenost přibližně odpovídá věku. (Říkáme přibližně, protože zvláště u vysokoškoláků lze pozorovat, že jejich životní zkušenost rozhodně zaostává za jejich stejně starými pracovníci vrstevníky.) Současně je dobře známo, že specializované poznatky nemohou být postačující pro odpovídající pravdivé chápání světa a společnosti, nejsou-li včleněny do systému společenských věd a provázeny adekvátní společenskou praxí.

Jak jsme již uvedli, dospělá část obyvatelstva, která zahrnuje věkově velmi rozsáhlou kategorii, v podstatě volí vždy vůči mládeži výše popsány postoj. (Může ho ovšem uplatňovat autoritářsky, nebo v demokratické diskusi.) A je třeba konstatovat, že mládež tento postoj průběžně ve svých generacích přejímá. (Zajímavé analogie lze popsat mezi staršími a mladšími ročníky na vysoké škole.) Ale současně musí mít mládež (právě v období respektování dospělých, tj. v době kdy sama není dospělá) možnost učit se vztahům mezi lidmi v praktických situacích. To činí vlastně ve skupinách, které ani počtem účastníků, ani charakterem a komplikovaností vztahů nepřerůstají úroveň přirozených skupin, v nichž až dosud byla zařazena: takovou skupinou je především rodina. Navíc zařazení do skupiny stejně starých ho učí jednat s těmi, s nimiž je a priori rovnoprávný. Řečeno obecněji a s jistým rizikem: zatímco starší generace je učí zařazo-

vání do věkově heterogenních skupin, ve skupinách vrstevníků se odehrává učení v zařazování mezi sobě rovné.

Zařazení do takovéto malé vrstevnické skupiny nese s sebou i přenos citových vztahů. Proto se také tvrdí, že tyto skupiny jsou prvním konkurentem rodiny. (Situace ovšem není tak jednoduchá, protože u mladého člověka je konkurentem rodiny také jeho vztah k milostnému partnerovi a u mládeže v maritálním věku může být taková skupina nejen konkurentem rodiny, z níž vyšla, ale i čerstvě uzavřeného vlastního manželství.)

Moment samotného vzniku takové neformální, přirozené skupiny bývá popisován jako spontánní akt, záležitost náhody. Lze se domnívat, že i tato nahodilost má své zákonitosti ve vzájemných sympatiích, v povšimnutí si něčeho, co u stejně starého kamaráda zaujme, čím imponuje. Může to být informovanost v oboru, nebo schopnost řešit situace, stejně jako atraktivnost charakterových vlastností nebo způsobu života, sféra společných zájmů nebo naopak kontrastující vlastnosti oproti povaze subjektu, který kontakt navazuje. Tak je tomu u dvou či tříčlenných počátečních skupinek, k nimž pak přibývají další, i když obvykle ne mnozí členové.

Skupiny, o nichž pojednáváme, jsou zpravidla malé a uvádí se, že počet jejich členů není větší než deset. Věkové rozmezí členů je minimální a na vysoké škole obvykle zůstává v rámci jednoho ročníku, i když nejsou vyloučeny skupiny složené ze studentů vyšších a nižších ročníků. Malý počet členů je také jednou z příčin prosté vnitřní organizace, jednoduché struktury, v níž nejsou přílišně rozrůzněny role. Uplatňování vedoucí role spočívá spíše v iniciativě zájmů než v uplatňování prvenství v organizaci a ve vyžadování poslušnosti. Je to dokonce funkce, která přechází postupně na jednotlivé členy podle toho, ke které činnosti teoreticky nebo prakticky skupinka přechází. Vedle role iniciátora se mohou vyskytnout i role jiné. Prostá a demokratická vnitřní struktura a jednoduchost rolí nese s sebou otevřenost jednání, upřímnost, vzájemnou důvěru a z toho pak plynoucí silnou vnitřní soudržnost. Často se také uvádí jako jeden ze základních znaků neformálních skupin nezastupitelnost jejich členů a tím i jejich rolí.

Tím je také způsobena relativní uzavřenost skupiny vůči okolí. Všechna tato obecná tvrzení je třeba ovšem brát s výhradami, především proto, že stejně jako v každém jiném sociálním jednání jsou rozhodujícími hodnotové systémy, které skupina ve svém vnitřním životě respektuje nebo si sama stanovuje, cíle činnosti, které si určí a ve shodě s nimi pak metody a formy jejich dosahování.

U skupin tohoto typu je třeba vyzvednout řadu kladných vztahů. (Od samého počátku, jak jistě čtenář chápe, máme na mysli skupiny a skupinky, které nepodlehly společenským deviacím.)

Samotná idea přátelství, v tomto věku vysoce ceněná, vyžadovaná otevřenost v jednání, věrnost danému slovu a milá povinnost vzájemné pomoci je předobrazem soudružských vztahů a učí kritickému postoji k ostatním členům skupiny i sebekritičnosti vůči vlastní osobě.

Stejně tak je pravda, že při vhodné vnitřní atmosféře mají tyto skupiny společenskou tížadost a aspirace na společenské uplatnění v širším kolektivu. To lze doložit řadou příkladů ze života studentů v kolejích i ze života mládeže, která nestuduje na vysokých školách.

Tím je dána také participace těchto skupin na stávající kultuře dospě-

lých, která je jednak dána obecnou rovinou především v oblasti ideologie, politiky a morálky a jednak je specifikována místem, kde skupina existuje, v našem případě vysokou školou, fakultou a jejími specifickými rysy. Participace na kultuře dospělých se v konečné podobě projevuje v přijatých cílech činnosti a v hodnotových systémech.

Mechanismus styku malých skupin s atmosférou místa a instituce se uskutečňuje (analogicky obecně pojatému výchovnému procesu) přijímáním a napodobováním vzorů (z řad studentů, ale spíše z řad učitelů) a kladením požadavků na studenty tedy i na členy těchto skupin. Funkcionální charakter takového působení spočívá právě v tom, že skupina si ze všech vzorů vybírá ten, který je jí nejbližší, který jí z určitých důvodů vyhovuje. A také v oblasti požadavků rozlišuje ty, které musí plnit povinně, jako všichni ostatní a ty, které plní z vlastní vůle a zájmu. Přejímání vzorů chování a cílů činnosti má tedy výběrový charakter.

Pro vysokou školu to znamená, že by všichni učitelé měli být osobnostmi v obecném společenském pojetí, avšak natolik specifickými, aby skýtali možnost výběru takového vzoru.

Členové těchto neformálních studentských skupin nemusí být pouze studenti bydlící v kolejích. Život na vysoké škole skýtá řadu možností, při nichž takováto uskupení vznikají.

Vedle skupin, které vznikají v rámci koleje, jsou to skupiny tvořené kolejáky a studenty dojíždějícími, zvláště pokud jsou z jednoho ročníku a stejné studijní kombinace. Jindy vznikají v organizacích Svazu mládeže a přenášejí se do kolejí, nebo jejich vznik a složení může být ovlivněno složením studijních skupin. Jsou známy i neformální skupiny jež vznikly mezi koleji, které navzájem spolupracují, mezi zájmovými kroužky atd.

To ukazuje, že i formální struktury vytvářené institucí v koleji a na vysoké škole slouží mj. k bližšímu vzájemnému poznání studentů, které pak umožňuje individuální výběr členů neformální skupiny.

Uvážíme-li, že studenti prvního ročníku přicházejí na vysokou školu ze značně rozsáhlého spádového území a pravděpodobnost, že se mezi sebou znají je malá, dávají jim struktury, do nichž jsou zařazováni, možnost se sžít, seznámit a navázat pak bližší kontakty. Současně ale je začínající vysokoškolský student již do značné míry zvyklý tyto kontakty mezi vrstevníky navazovat, neboť ne-li dříve, pak už na střední škole řadou vztahů v takových skupinách prošel a měly-li tyto vztahy trvalejší charakter, cítí se ještě i na vysoké škole jejich členem. Mezi studenty jsou ovšem i v tomto směru značné individuální rozdíly.

Současně lze předpokládat, že průběh navazování vzájemných kontaktů mezi studenty počátečních (tj. prvních dvou) ročníků, jejich úspěšnost, funkčnost v jejich studentském životě, případně i trvalost, je možno pokládat za jedno z kritérií, podle nichž lze posuzovat adaptaci studenta na prostředí vysoké školy a vysokoškolské koleje.

Vedle uvedených skutečností nám ukázala dosavadní zkušenost, že vznik neformálních skupin podmiňují v koleji i jiné okolnosti. Rozhovory, které jsme vedli se studentkami, které se přestěhovaly z koleje jednoho typu, tzv. méně komfortní, do druhé koleje, kde je „větší soukromí“, ukázaly, že dávají jednoznačně přednost koleji s větší možností vzájemné komunikace. Tzv. méně komfortní kolej měla třílůžkové pokoje uspořádaný v řadě na

chodbě, kuchyňky, umývárny a sprchy byly společné na konci chodby, chodba současně sloužila jako společenská místnost s možností posezení, četby časopisů atd. Tzv. komfortnější kolej má dvoulůžkové pokoje uspořádány do dvojic se společným sociálním zařízením a kromě kuchyňky není na podlaží jiný prostor, který by nabízel příležitost k společným setkáním.

Studentky uváděly, že v koleji, z níž se přistěhovaly, dávaly právě celým poschodím společně užívané prostory možnost bližšího vzájemného poznání, společných diskusí, vytváření přátelských skupin a dovolovaly také jednodušeji zvládat organizační úkoly v poschodí. Naopak kolej, v níž bydlí nyní, vytváří pocit vzájemné izolovanosti.

* * *

Předešlé naznačení problematiky neformálních skupin jako součinitele celkového života v koleji a také výchovné práce školy v kolejích není ovšem zdaleka úplné. Je třeba je přinejmenším v budoucnu doplnit o rozpracování těchto problémových okruhů:

1. I když lze předpokládat jistou autonomii neformálních skupin, je to autonomie velmi relativní, neboť soukromý život studenta i přátelské skupinky jsou v nepřetržité interakci se životem celé koleje nebo jiných skupin, které jsou větší než základní skupinka.

2. Vysokoškolská kolej je prostoupená formálními strukturami, které mají řídicí úlohu ve výchovné práci. Efekt výchovné práce je výslednicí spolupráce formálních a neformálních struktur i jednotlivých studentů s nimi. Zatímco vlivy formálních struktur se snaží působit na všechny studenty, což se daří v různé míře podle celkové úrovně práce v koleji, nelze předpokládat, že všichni studenti jsou zapojeni do skupinek neformálních.

3. Pro hodnocení vlivu a významu neformálních skupin pro život koleje a pro výchovnou práci v ní je třeba analyzovat obsah činností a zájmů neformálních skupin.

Je zřejmé, že všechny tyto i další naznačené problémy lze zodpovídat teprve po provedení výzkumu, který se uskuteční v rámci resortního úkolu číslo 12–10 v letech 1977–78.

Zaměřili jsme tuto studii na popisovanou problematiku mj. také proto, že činnost školy, masových organizací, kolejních rad atd. je v rámci školy a fakult průběžně sledována, hodnocena a ze zkušeností je možno na základě poměrně bohatého materiálu vyvozovat zobecňující závěry. Oblast života studentů mimo tuto sféru je však popsána minimálně a teprve čeká na své zpracování.

L I T E R A T U R A

- Buriánek J. a kol.: XXV. sjezd KSSS a XV. sjezd KSČ o výchově a vzdělání. SMS ÚML UK, Praha 1976.
- Hiebsch H.: Sociálnopsychologické základy formovania osobnosti. Pravda, Bratislava 1976.
- Kowalski S.: Sociologia wychowania w zarysie. PWN, Warszawa 1974.
- Suchodolski B. a kol.: Zarys pedagogiki II. PWN, Warszawa 1959.
- Syčev J. V.: Mikrosreda i ličnost. Mysl', Moskva 1974.
- Wroczynski R.: Pedagogika spoleczna. PWN, Warszawa 1974.

К ВОПРОСУ НЕФОРМАЛЬНЫХ ГРУП В ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ В ОБЩЕЖИТИЯХ

В первой части статьи автором дается краткая характеристика вузовского общежития как учреждения, выполняющего воспитательную задачу. Показано, что социалистическое высшее учебное заведение осуществляет свою воспитательную роль в общежитиях целенаправленно и планомерно при помощи определенных организационных структур.

Однако наряду с ними в общежитии возникают неформальные структуры с определенными внутренними отношениями и содержанием деятельности. Автор в общем плане рассматривает эти неформальные группы (группы сверстников), ставя вопрос об их влиянии на осуществление воспитательной работы, выполняемой прежде всего вузом и молодежной организацией. Статья носит теоретический характер и служит частичным исходным пунктом для исследования данной проблематики в общежитиях университета имени Пуркине в 1977 году.

ZUR FRAGE DES ANTEILS DER UNFORMALEN GRUPPEN AN DER ERZIEHERISCHEN ARBEIT DER STUDENTENHEIME

Im ersten Teil des Artikels analysiert man das Studentenheim als Institution, die eine erzieherische Funktion erfüllt. Die sozialistische Hochschule realisiert die Erziehung in Studentenheimen absichtlich und planmäßig mittels gewisser Organisationsstrukturen.

Daneben entstehen aber in den Studentenheimen unformale Strukturen mit gewissen inneren Beziehungen und gewisser inhaltlicher Einstellung der Tätigkeit. Man analysiert solche unformalen Gruppen und stellt die Frage, wie sie die Erziehungsarbeit beeinflussen, die vor allem Schule und Jugendorganisation durchführen. Die Studie trägt theoretischen Charakter und stellt einen Ausgangspunkt für die Erforschung dieser Problematik in den Studentenheimen der Purkyně-Universität im Jahre 1977 dar.

